

**Rigács Települési Örökségvédelmi
Hatástanulmánya**

Munkaközi

2019

Rigács Települési Örökségvédelmi Hatástanulmánya (munkaközi állapot)

A kulturális örökség védelemével kapcsolatos szabályokról szóló a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 14. mellékletben előírt tartalommal

Bevezetés

Ez az örökségvédelmi vizsgálat egy hatástanulmány részeként a vonatkozó jogszabályok, különösen a Kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. Törvény, és a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet, valamint az előbbiekkal összefüggésben a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet vonatkozó részeinek előírásai szerint készült.

A tanulmányhoz felhasználásra kerültek korábbi vizsgálati anyagok (különösen e sorok írói által jegyzett Településképi arculati kézikönyv szövegei), rendezési tervek, a történeti, régészeti, művészettörténeti szakirodalom, és különféle adatbázisok anyaga (Arcanum, Miniszterelnökség).

A meglévő adatokat helyszíni bejárás során (2018. október) ellenőriztük, és a jogszabályi előírásnak megfelelő tartalommal a feladathoz igazított formába foglaltuk. Az utóbbi forma megengedett, indokoltan, az érthetőséget segítően, és hiánytalanul vonja össze a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet 14. melléklete összetartozó tartalmi elemeit, s azokat közös fejezetben fejt ki.

A hatástanulmány készítői egyúttal nyilatkoznak arról, hogy a tanulmány készítéséhez szükséges képesítéssel, gyakorlattal és szakértői jogosultággal rendelkeznek, szerepelnek a Miniszterelnökség által vezetett Műemléki szakértői névjegyzékben műemléki szakértőként (műemléki érték dokumentálása).

Budapest, 2018. december 7.

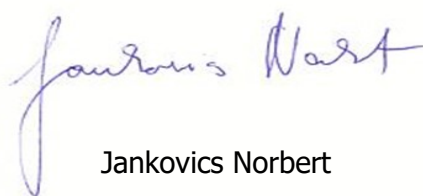
Batizi Zoltán
régész, régész
szakértő

szakértői sz.: 17-003

Máté Zsuzsanna
építész, műemléki
szakértő

szakértői sz.: 21-0073

Jankovics Norbert
művészettörténész, régész,
műemléki szakértő

szakértői sz.: 21-0016

1. Örökségvédelmi vizsgálat

1.1.A település történeti leírása- Természeti, tájhasználati, településhálózati és településszerkezeti összefüggések, táj- és településtörténet

Rigács a Marcal folyó medencéje alkotta kistáj déli, a folyó kisebb vízhozamú, eredéshez közeli részén, fekvő település. A Marcal-medence hazánk óceáni éghajlati hatású területén található, amely a többi, szomszédos területhez képest átlagosan nagyobb és egyenletesebb eloszlású csapadékot, és alacsonyabb hőmérsékletet is jelent. A völgyet, így a település határát is a lejtőkkel határolt sík, magas talajvízállású termőterületek jellemzik.

Bár a talaj minősége nem a legjobb, de az állandó vízjárás, és az enyhe mikroklíma az őskor óta folyamatosan vonzották a megtelepedő embert.

A régészeti leletek tanúsága szerint a település határa az őskortól csaknem folyamatosan lakott volt, a mai Rigács történetének kezdetei azonban az írott források hiány miatt alig ismertek. Az Árpád-kor elején, a 11. században, a falu szemben később jellemző állandóságával még sokáig „mozgó” településtípus volt. Egy adott területen vándorolt, és költözött a lakosság, ebből alakult ki később a falvak külterülete. Az állandóságot 1100 tájától egyre inkább a templom és a temető jelentette, amely azután a falu szakrális, eszmei és igazgatási központjává vált. Ezzel magyarázható, hogy a települése kül- és belterületén is több középkori régészeti lelőhely ismert. Ezek áttekintése után valószínű, hogy a 14. századi forrásokban feltűnő Rigács nem a mai falu helyén létezett.

A terület békés fejlődésének a török Hódoltság vetett véget, és először a Balaton északi partját 1548-ban végigpusztító törökök dúlták fel a környékbeli falvakat. Rigács ekkor, vagy ezt követően, a háborús helyzet állandósulása során néptelenedett el, és a veszély elmúltával, 1715-ben még nem szerepelt a lakott helyek között. Az új falut nemesek alapították és építették újjá a 18. század közepe előtt. Sajátos vonása a településnek, hogy bár mindig aprófalú maradt, a lakosok nemesi rangja miatt két, szerény temploma is épült, egy a római katolikus, egy pedig az evangélikus felekezetűeknek. A 19-20. század folyamán lakosai nem számítottak szegénynek, 1939-ben több, mint 500 lakosa volt, római katolikus és evangélikus népiskolával is bírt. A termelőszövetkezet megalapítása, majd az önkormányzatiság felszámolása miatt a 20. század második felében lakossága drasztikusan csökkent.

A változatos növénytakarójú, szelíd tájak, a jó természeti adottságok a legkorábbi időszaktól vonzották állandó megtelepedésre az embert. Rigács bel- és külterületén, lévén ilyen területen fekszik, hét védett régészeti területet tartanak nyilván, amelyek e korábbi megtelepedők nyomait rejtik.

A Megyer felé eső vasútállomás környékén rézkori eredetű, később a lengyeli, majd a dunántúli vonaldíszes kerámia népe, végül a kelták által lakott település terült el. A Marcal partján, a falutól északnyugatra kereshetjük a középkori Rigács helyét. Ez a falu a jelek szerint nem volt előzmények nélküli, a Marcal enyhe kanyarja fölötti magaspart szegélyén a késő bronzkori halomsíros kultúra késői szakaszából származó leletek kerültek elő. Szintén a községtől északnyugatra fekvő lelőhelyről római kerámia- és tegulatöredékek ismertek, az utóbbi egyértelműen itt állt komolyabb római lakóház maradványa lehet.

Rigácson országos védettségű épület vagy köztéri szobor nincsen. Helyi védelem alatt áll azonban a két templom, néhány lakóház és a kőkeresztek.

Az evangélikus templom a főút mellett, szabadon álló, téglalap alaprajzú, északkelet-délnyugat hossztengetűű, homlokzattal északnyugatra néző, homlokzati középtornyos épület. Kontyolt nyeregteteje, hasábos, gúlisakkal fedett tornya van, homlokzatai tagolatlanok. 18. század végi eredetét csupán a torony melletti ívelt oromfalak, és a sarkokon álló vázák jelzik.

A falu északi végén, a főút és egy mellékút kereszteződésében szabadon álló, a Szeplőtelen fogantatás dogmájának szentelt katolikus templom egyhajós, dél felé tájolt főhomlokzatán középtornyos kis épület. Homlokzatait karcsú, és magas támpillérek tagolják, félköríves

szentélyével mai formájában neogótikus összehatást kelt. A templom bár későbarokk eredetű, mai formáját alighanem csak a 20. század elején nyerte el. Berendezése egyszerű, főoltár képén a Maria Immaculata alak van.

A helyi védettségű Petőfi Sándor utca 48. számú ház a polgári építészet hatása alá került falusi házak szép példája, kéttengelyes, oromfalas homlokzattal, az utcafronton, oldalhatáron álló épület, macskalepcsős oromfallal, és szecessziós ízű vakolatdíszekkel.

A Kossuth utca és a Petőfi utca faluközpontához közeli szakasza számos hasonlóan tagolt, szép házzal rendelkezik.

Egyszerre szakrális- fogadalmi emlékek, tájékozódási- és határpontok is a magyar vidék jellegzetes színfoltjai, az útmenti fogadalmi keresztek. E sajátos plasztikai műfajnak Rigács bel- és külterületén két példája akad. A községtől nyugatra, a Megyerre vezető országút északi oldalán, a vasútállomás közelében álló, útszéli keresztet 1912-ben állították. Anyaga, amely Keszthely-környéki homokkő, és a mesterjelzése „Pentz M., szerint a környéken jellegzetes típus, a sümegi kőfaragó műhelyekből kikerült példányok egyike. A pártázatos, ívsoros lezárású alsó részen, vakmérműves tükörben olvasható felirata szerint „Isten dicsőségére emeltette Keszei Németh József és neje, Keszei Rozália”

A másik a római katolikus templom főhomlokzata előtt álló templomkereszt, melyet 1938-ban állítottak. A megrendelője Nagy Károly volt, s a sümegi kőszobrászat kései emléke.

Rigács legkorábban lakott magját az oldalhatáron álló házak sorával mindkét oldalon beépült egyutcás kis nemesi falut a Kossuth Lajos utca északi szakasza, és a közvetlenül ide torkolló Petőfi utca nyugati vége jelenti. A két végpontban, északon a katolikusok, délen pedig az evangélikusok építették fel imaházait. A település határa ezek közelében húzódott.

A Kossuth utca, néhány kivételtől eltekintve, és a Petőfi utca keleti fele nagyrészt ma korai, falusias telekosztását őrzi, de az evangélikus templomon kívül 18. századi eredetű épített emlék nincsen. A házak többsége pedig a 19. század végéről, a 20. század elejéről származik. Közülük sok értékes, szecessziós ízű vakolatdísszel is rendelkezik.

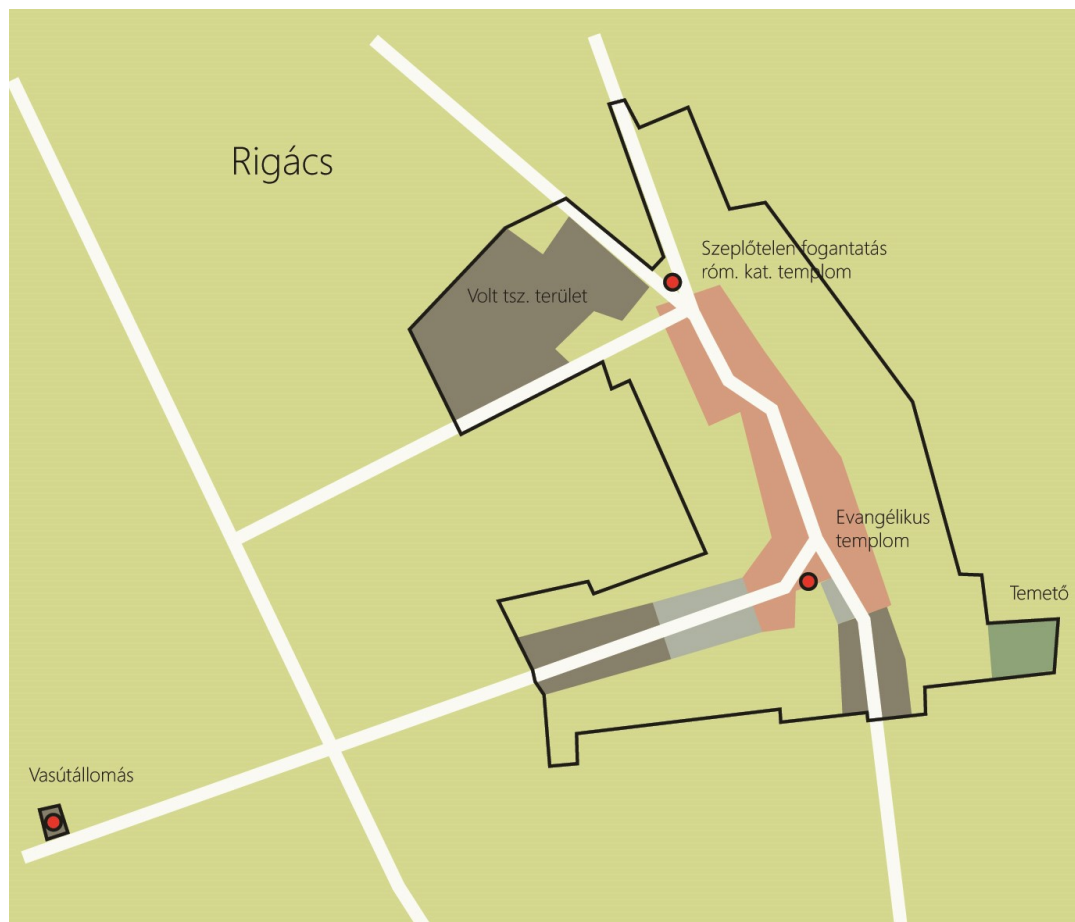
A Petőfi és Kossuth utcák találkozása, az evangélikus templom mögött, egy bontás után kialakult nagy, és üres terület.

A belső utak állapota közepes-rossz, a mai útburkolatok jellemzően régiek, és túlhasználtak, az átmenő forgalom és a nagy mezőgazdasági gépek miatt. A járdáknak csak kis része felújított.

A falu növekedése a 19. században inkább a már lakott területek sűrűbb beépítését jelentette. Ekkor az evangélikus templom környékén, és a Petőfi utca nyugati szakaszán jelent meg újabb beépítés. A mai kiterjedést délen és nyugaton a 20. század közepe után érte el Rigács, és ugyanekkor települt a termelőszövetkezet a katolikus templomtól északnyugatra eső külső területre. A házak többsége a 19. század végéről, a 20. század elejéről származik, a régebbi eredetű falurészekben csak elvétve, és elszórva akad egy-egy későbbi beépítés. Az újabb házak szerencsére és általában arányukkal, elhelyezésükkel és méretükkel jól illeszkednek a régebbi épületek dominálta faluképbe.

A falu központjától délkeletre, a forgalomtól távol fekvő, ligetes, csendes kis római katolikus temető fekszik. A síremlékek, lévén nemesi faluról van szó, a korszak átlagánál finomabb kivitelezésű darabok, a legrégebbi klasszicizáló jellegű, és az 1830-as évekből való, és Nagyalásnyi Barcza Imre táblabíró számára készült. A síremlék anyaga Keszthely-környéki homokkő, máltai kereszttel koronázott, lapos háromszögben törő párkánnal lezárt, alul kihasasodó tábláján domborművű lepel, lent a vonalkeret domborművű volutákban végződik. A lábazon domborművű koponya és lábszárcsontok láthatók. A régi sírkövek a sírkert hátsó részében állnak, több a homokkőből faragott, egy, vagy dupla kereszttel koronázott, magas karcsú tábla, olykor színvonalasan faragott részletekkel. A kő temetőkereszt 1902-ben készült.

A falu felől vezető út felé eső, ma használt temetőrészben működő sírkövek és egy 20. század második felében épült kicsi, jellegtelen temetői épület található.

- Kora újkori településmag (18. sz.)
- A településmag növekedése (19. század)
- Újabb beépítés (20. század)
- Zöldterület
- Temető
- Utak
- Műemlék, helyi védettségű épület, kiemelt építészeti, falutörténeti, közlekedési objektum

Rigács vázlatos térképe, a település történeti korszakainak és műemlékeinek jelölésével
(Településképi arculati kézikönyv, 2017)

Felhasznált irodalom

Bakay K.- Kalicz N.- Sági K.: Veszprém megye régészeti topográfiája. A devecseri és sümegi járás. (Magyarország régészeti topográfiája 3. kötet.) Akadémiai kiadó. Budapest, 1970.

Koppány T.- Lővei P.- Balázsik T.: Veszprém megye műemléki topográfiája. Kézirat OMF-OMVH. 1980-1991

R. Lendvai A.: Adatok Sümeg és Tapolca XVII–XIX. századi történetéhez, különös tekintettel a kézműiparra. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17. Veszprém 1984 531-551.

Farkas G.: A Sümeg vidéki falvak múltjából. (Sümegcsehi, Bazsi, Sümegprága) A veszprémi püspöki uradalom történetéhez. In: Alba Regia 33. Székesfehérvár 2004 61-108.

Ilon G.- Juhász I.- Sümegi P.- Jakab G.- Szegvári G.- S. Törőcsik T.: A Marcal-völgy története az őskortól a középkorig egy környezetrégészeti vizsgálat tükrében. Mezőlak-Szélmező tőzegláp geoarcheológiai vizsgálatának eredményei. In: Savaria 29. Szombathely 2006 147-216.

Jankovics N.- Klagyivik M.- Máté Zs.: Bazsi településképi arculati kézikönyve. Kézirat. 2017

Kiss L.: Földrajzi nevek etimológiai szótára I. kötet. Akadémiai kiadó, Budapest, 1997

Regenye J.: Terepbejárási jelentés a Zalaegerszeg-Boba vasútvonal építését megelőző terepbejárásról, 2005. KÖH 600/2531/2006.

Felhasznált adatbázisok

Első Katonai Felmérés- A Magyar Királyság területére, Arcanum Adatzbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2004

Második Katonai Felmérés: Magyar Királyság és a Temesi Bánság. Arcanum Adatzbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2005

Harmadik Katonai Felmérés, a Magyar Szent Korona Országai, 1:25.000. Arcanum Adatzbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2007

hungaricana.hu/hu/adatbazisok/ (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

njt.hu (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

Műemléki hatósági nyilvántartás (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

A Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázisa (<http://archeodatabase.hnm.hu>, a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

1.2. A védett műemléki értékek települési értékleltára

1.2.1. Világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket

Rigács közigazgatási területén nincsen az UNESCO kulturális vagy természeti világörökségi helyszínek közé felvett objektum, terület, és ilyen nem szerepel a magyarországi várományosi helyszíneket felsoroló jogszabályban sem. (27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről)

1.2.2. Az országos építészeti örökség elemei

Rigács közigazgatási területén országosan védett műemlék, történeti táj, műemléki jelentőségű terület, kiemelt nemzeti emlékhely, nemzeti emlékhely, történeti emlékhely nem található.

1.2.3. Védetté nyilvánított és a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket

Rigács közigazgatási területéről jelenleg 7 régészeti lelőhely ismert. Ez a szám a természetföldrajzi adottságok és a környező települések lelőhelyeinek ismeretében átlagosnak tekinthető, de bizonyos, hogy még több fel nem fedezett lelőhely található a helység területén. (Az ismeretlen lelőhelyről származó tárgyak egy része biztosan nem az ismert lelőhelyekről, hanem a ma rejtőzködő, ismeretlen lelőhelyekről származik.) Így a lelőhelyek száma intenzívebb kutatások esetén a jövőben még emelkedhet. A község határában található ismert régészeti lelőhelyek nagyobb része terepbejáráskor kerültek elő. Tervásatás, megelőző feltárás, próbafeltárás, régészeti szakfelügyelet, helyszíni szemle, leletmentés nem történt a helység területén.

Terepbejárások

A Magyarország régészeti topográfiája 3. kötetének készítése során az 1960-as években több időszakban kutatva, terepbejárva négy lelőhely került elő, ezek a következők: 9096, 9097, 9099, 9100.

Regenye Judit a veszprémi múzeum régésze 2005-en terepbejárva leltet gyűjtött a már ismert 9098. számú lelőhelyen és felfedezte az 55222. számút.

Két lelőhely már a második világháború előtt ismert volt, ezeket is érintették a MRT kötet készítésekor végzett terepbejárásokkor.

A település határának régészeti kutatótsága a fentiek ismeretében átlagos intenzitásúnak minősíthető.

A település határának kiterjedéséhez és a megtelepedésre alkalmas területek nagyságához viszonyítva az ismert régészeti lelőhelyek száma átlagos. A nem szántott, műveletlen vagy füves, erdős területek és a beépített vagy kertes területek miatt várható még további lelőhelyek előkerülése is.

A település ismert lelőhelyeinek korszakokként megoszlása:

Az őskort több lelőhely képviseli, ez a legerősebben képviselt régészeti korszak. Az őskoron belül pontosabban nem korhatározható lelőhelyek száma 1. A középső újkőkorban létezett vonaldíszes kultúrának 1 telepe, a késő újkőkori lengyeli kultúrának szintén 1 telepe ismert. A középső rézkori balatoni csoport 3 telepe került eddig elő. A késő bronzkori halomsíros urnamezős kultúra 1 telepe ismert. Az őskor végétől a vaskorból egy kelta telep került elő.

A római korból 2 lelőhelyen telep és épület nyomai ismertek, ezek mellett egy késő római temető is létezik Rigácson.

A népvándorláskorból nem ismert lelőhely.

A honfoglalás korból nem ismert lelőhely.

A középkori megtelepedést csupán egyetlen lelőhely jelzi. A ma álló, 18. századi rigácsi templom környékén előkerülő embercsontok alapján nagyon valószínű, hogy itt állt a középkori templom és körülötte létezett temető.

A hatástanulmány elkészítéséhez 2018 júniusában és augusztusában szemlét végeztem a település lelőhelyein.

Jelenlegi ismereteink szerint összesen 7 (hét) régészeti lelőhely ismert a település bel- és külterületén. (Némelyik lelőhelyről több korszak emlékanyaga került elő.)

A település területének jelentős része mezőgazdasági művelés alá esik, ahol optimális növényborítottság mellett a régészeti érintettség könnyebben felderíthető. Emiatt az ismert régészeti lelőhelyek többsége szántóföldre esik. Lényeges figyelembe venni azt, hogy a település határának jelentős része nem kutatható kertként, legelőként, kaszálóként, valamint erdőként van hasznosítva, ahol szántás hiányában számos régészeti lelőhely rejtőzködhet észrevétlenül.

A belterületről jelenleg egyetlen régészeti lelőhely ismert, a 9101. számú.

A település közigazgatási határain belül külön jogszabályban fokozottan védett vagy kiemelten védett régészeti lelőhely egy sem található.

A Kötv. általános elvei alapján ex lege védett minden, jelenleg nyilvántartott régészeti lelőhely (7 db), a további ismert, de még nem nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében a bejelentést követően a központi közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásba való bejegyzéssel, külön jogi aktus nélkül, az általános védettséget az újonnan előkerült régészeti lelőhelyek is megkapják.

Jelenleg az alábbi korú és jellegű lelőhelyekről van ismeretünk:

- őskori telep (pontosabb korhatározás nélkül): 1 db
- középső újkőkori (vonaldíszes kultúra) telep: 1 db
- késő újkőkori (lengyeli kultúra) telep: 1 db
- középső rézkori telep (balatoni csoporté): 3 db
- későbronzkori (halomsíros kultúra) telep: 1 db
- késő vaskori (kelta) telep: 1 db
- római kori telep és épület egy lelőhelyen: 1 db lelőhely
- késő római kori temető: 1 db
- középkori templom (feltételezett helye ismert): 1 db
- középkori templom körüli temető: 1 db

A régészeti lelőhelyek jellegéből adódóan a pontos lokalizáció, még inkább a pontos kiterjedés általában nem határozható meg pusztán a felszíni jelenségek alapján. Az adattári és szakirodalmi adatok, valamint az elvégzett helyszíni beazonosítások alapján az azonosított lelőhelyekkel érintett területek a hozzájuk tartozó helyrajzi számokkal részletesen az 1. sz. mellékletben találhatók.

Régészeti érdekű területek azok a területek, ahol a földrajzi adottságok és az adatgyűjtés során szerzett információk alapján egyéb lelőhelyek feltételezhetők. A régészeti lelőhelyek elhelyezkedését leginkább meghatározó vízfolyások közül településünk határában többet is találunk.

A jelenlegi területhasználat és területi állapot (mezőgazdasági művelés, zártkertek művelése, belterületi lelőhelyeken közművek és épületek létrehozása) a kulturális örökség régészeti elemeit nagymértékben érinti. Jelentősen károsodhatnak az intenzív talajművelésnek és erózióknak kitett területek, ami minden szántóföldi lelőhelyet hátrányosan érint.

A régészeti lelőhelyeket az építkezések és a talajművelés súlyosan károsították és továbbra is veszélyeztetik a földben lévő maradványokat. Az ismert lelőhelyek nagy részénél feltehetően ez már eddig is nagyfokú pusztítást eredményezett. Amennyiben a mezőgazdasági területeken fennmarad az intenzív talajforgatásos művelés (vagyis a szántás), akkor ez a pusztulás is folytatódik, hosszú távon pedig megsemmisülést eredményezhet.

Régészeti lelőhelyek Rigács közigazgatási területén

1. Rigács – Vasútállomás

Lelőhely-azonosító: 9096

A lelőhely megjelölése: középső rézkori (balatoni csoport) telep

A lelőhely leírása: A rigácsi vasútállomás mellett, a Marcal jobb partján, 4-5 méterig emelkedő félköríves domb szegélyén viszonylag kevés cserepet gyűjtöttek a szántásban a MRT kötet készítői. Egy kisebb foltban paticsrögök is előkerültek. Ezek valószínűleg leégett házból származtak. A leletek a rézkori balatoni csoporthoz tartoznak.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége:

Hrsz.: 029, 030/4, 031, 032/2

2. Rigács – Vasútállomás II.

Lelőhely-azonosító: 9097

A lelőhely megjelölése: újkőkori (vonaldíszes kerámia kultúrája) telep, középső rézkori (balatoni csoport) telep, kelta (La Tene C) telep

A lelőhely leírása: A rigácsi vasútállomás közelében, az előző lelőhely északi szomszédságában a Marcal 3-5 méter magas partján a domb tetején és lejtőjén egyaránt találtak a MRT kötet készítői őskori leleteket – kb. 250 méter hosszúságban. A felszíni leletek foltszerűen sűrűsödtek, a foltokban megfigyelt paticsrögök leégett építményeket jeleznek. A leletek többsége a balatoni csoport hagyatéka – a kerámia mellett két csiszolt lapos kőbaltával. Számos töredék a korábbi, újkőkori vonaldíszes kerámia kultúrájához köthető. Ezen időszak telepének kiterjedése kisebb volt, mint a balatoni csoport falvának a területe. A kelta időszakból egyetlen kerámia került elő (La Tene C korszak).

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége:

Hrsz.: 025/7, 029, 030/4, 030/3, 031, 032/2

3. Rigács – Kavicsbánya

Lelőhely-azonosító: 9098

A lelőhely megjelölése: középső rézkori (balatoni csoport) telep, késő bronzkori (halomsíros kultúra) telep, késő római kori temető

A lelőhely leírása: A községtől nyugatra a Marcal enyhe kanyarja fölött, 5-6 méterig emelkedő magas part szegélyén útépítés céljára nagyméretű kavicsbányát nyitottak az 1960-as években. A kavicsbánya keleti oldalán kb. 40 méter hosszan mutatkoztak cserepek, paticsrögök és állatcsontok a bánya szélén felhalmozott humuszban. A leletek alapján egy települést bolygattak meg a munkák során. A kerámia alapján a rézkori balatoni csoport és a későbronzkori halomsíros kultúra kései szakaszában is létezett itt település. A lelőhelyen az 1930-as években római kori halomsír találtak, ennek mellékleteiről és pontosabb keltezéséről semmit sem tudni. Sírleletre utalnak azok a leletek is, melyeket a rigácsi iskola gyűjteményéből kapott 1965-ben a Balatoni Múzeum. Egy kancsó és két biztosan a 4. századra datálható másik edény került ekkor a múzeumba, tehát egy (vagy több) késő római kori sírt találhattak meg korábban a helyiek. Az 1960-as évek előtt is találtak itt sírokat. Lipp Vilmos tudósítása szerint még 1861 előtt került elő egy sír, melyben négy edény volt. Ezekből Lipp egyet mentet meg a szombathelyi gimnázium gyűjteménye számára, a többi megsemmisült. Szintén Lipp tudósít róla, hogy egy feliratos római sírkövet is találtak itt, mely feliratát Lipp nem tudta kiolvasni, csak pár betűje volt felismerhető. Lírása alapján egy kora római sírkövel „kibélelt” 4. századi sír került elő 1861 előtt. 2005-ben Regénye Judit a veszprémi múzeum régésze végzett itt terepbejárást a Zalaegerszeg-Boba vasútvonal építését megelőzően.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége:
Hrsz.: 021/18, 026/1, 027/1

4. Rigács – Kövesút

Lelőhely-azonosító: 9099

A lelőhely megjelölése: őskori (közelebbi korhatározás nélküli) telep, római kori telep és épület

A lelőhely leírása: A községtől északnyugatra a kövesút mindkét oldalára kiterjedő alacsony domb emelkedik ki az út keleti oldalán elterülő vizenyős területből. A mintegy 40 x 30 méteres felületen talált őskori cserepeket nem tudták korhoz kötni az MRT munkatársai. Ugyanitt a vízlevezető árok falából római cserepek és tegulatöredékek is előkerültek.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége:

Hrsz.: 020, 015/12, 015/4, 015/2, 021/17, 021/18, 015/6, 015/5

5. Rigács – MRT 3. kötet 49/5. lh.

Lelőhely-azonosító: 9100

A lelőhely megjelölése: római kori telep és épület

A lelőhely leírása: A jánosházi út és a Marcal találkozásától nyugatra kis domb emelkedik, melynek tetején kb. 50 x 30 méteres felületen találtak az MRT kötet készítői római tetőcserepeket. A lelőhelyről kora római kori edénytöredékek kis előkerültek. Somogyi Lajos ajándékaként egy igen kopott Traianus-nagybronz került a Balatoni Múzeumba az MRT kötet szerzői szerint.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége:

Hrsz.: 15/8

6. Rigács – Római katolikus templom

Lelőhely-azonosító: 9101

A lelőhely megjelölése: középkori templom és középkori temető

A lelőhely leírása: A római katolikus templom körül a helyiek elbeszélése szerint temető volt, ahol igen gyakran találnak földmunka során emberi csontokat. A templom 1790 körül épült. Helyén korábbi templomot feltételezhetünk, hiszen a templom körüli temetők a középkorban, illetve Mária Terézia uralkodása előtt voltak használatban. Rigács első írott említését 1348-ból ismerjük. 1542-ben 1 adófizető telek lett itt összeírva, azonkívül egytelkes nemesek laktak. 1600-ban 11 egytelkes nemes lakott itt, 1613-ban viszont pusztaként szerepel a helység.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége:

Hrsz.: 1, 015/9, 020, 17, 16, 15, 2, 13, 14, 9, 10, 11, 12

7. Rigács – Vasúti megálló

Lelőhely-azonosító: 55222

A lelőhely megjelölése: újkőkori (lengyeli kultúra) telep

A lelőhely leírása: A Zalaegerszeg-Boba vasútvonal építését megelőző terepbejárása során 2005-ben Regenye Judit a veszprémi múzeum régésze találta meg a lelőhelyet, ahonnan a lengyeli kultúra emlékanyaga került elő. A lelőhely az észak felé folyó Marcal keleti árteréből kiemelkedő dombnak a folyó felé lejtő (nyugatra néző) oldalában a rigácsi vasúti megállónál található.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége:

Hrsz.: 025/7, 057/2, 058/2, 057/1, 025/5, 029, 040, 041, 030/4

Az alábbi leletek pontosan nem helyhez köthetőek. Lehetséges, hogy egy részük az ismert lelőhelyekről került elő, de valószínű, hogy vannak köztük olyan leletek, melyek jelenleg nem ismert lelőhelyekről származnak.

1905-ben a Rigácsi-hegyről, de közelebből meg nem határozott lelőhelről bronztőr került a Darnay-gyűjteménybe, amely a második világháború során megsemmisült. Ugyanez lett a sorsa egy a Darnay-gyűjteménybe került agyagedénynek is. A Darnay-gyűjteménnyel 3 db, közelebbi lelőhely nélküli rigácsi lelőhelyű kőbalta került a Balatoni Múzeumba.

Darnay Kálmán egy vaskengyelt szerzett Rigácsról, ennek lelőköörülményei ismeretlenek. A kengyelt az MRT kötet szerzői avar korinak határozták meg. Feltételezhető, hogy egy avar kori temetkezés része, melléklete volt.

1.3. A helyi építészeti örökség települési értékleltára

Készült a Rigács Község Önkormányzat Képviselő-testülete 14/2004 (XI.9.) rendeletével jóváhagyott Rigács Község Helyi Építési Szabályzata és Szabályozási tervének 8.§ alapján.

1.3.1. Településszerkezet, telekstruktúra és az utcavonal-vezetés, utcaképet vagy utcakép részlet

S.szám	Megnevezés	A védettség kiterjed:
1	Kossuth L. u.	az utca belső területre eső szakaszán a beépítés jellegére, az utcaképre, az építészeti megjelenésre, a terek és teresedések formájára és zöldfelületeire
2	Petőfi S. u.	az utca belső területre eső szakaszán a beépítés jellegére, az utcaképre, az építészeti megjelenésre, a terek és teresedések formájára és zöldfelületeire

1.3.2. Építmény, építményrészlet, tömegformálás, homlokzati kialakítás, egyedi tájértéket, növényzetet, szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor

Helyi védelem alatt álló objektumok

S.szám	Megnevezés	Cím, hrsz., egyéb azonosító megjegyzés adat,
1	Szeplőtelen fogantatás róm. kat. templom	Kossuth L. u. Hrsz.: 173/1 barokk eredetű, neogótikus épület
2	Evangélikus templom	Petőfi S. u. Hrsz.: 103 barokk eredetű, leegyszerűsített homlokzatú, historizáló összhatású épület
3	Lakóház	Kossuth L. u. 30. Hrsz.: 160 historizáló épület, neoreneszánsz jelleggel

4	Lakóház	Kossuth L. u. 58. Hrsz.: 173/1 historizáló épület, neoreneszánsz jelleggel
5	Lakóház	Petőfi S. u. 48. Hrsz.: 129 szecessziós ízű népies lakóépület

Képek:

2

3

5

2. A tervezett változtatások hatáselemzése

Tervezett változások

A hatályos településszerkezeti tervhez képest, jelentős változások a terv készítése során nem történtek. A kisebb módosításokat, a megváltozott, vagy új fejlesztési igények és a magasabb rendű településrendezési tervekkel való összhang megteremtése, vagy az azok nyújtotta lehetőségek kihasználása generálta.

A TSZT-ben beépítésre szánt területeket érintő változások:

Új beépítésre szánt terület kijelölésére, a már korábban kijelölt és érvényben lévő lakóterületeken kívül új lakóterület nem került kijelölésre a belterületen belül.

A **beépítésre szánt területeken** a már korábban kijelölt és érvényben lévő intézményi területeken kívül új intézményi vagy vegyes terület került kijelölésre. A katolikus templom telkén, az Önkormányzat környezetében, valamint a Kossuth utca-Petőfi utca kereszteződésénél. Két telek (159-160 hrsz) átsorolásával szintén nő a településközponti vegyes terület. A belterület határán kívül, de a településközpont közelében működik a kereskedelmi szolgáltató és ipari gazdasági terület, mely közvetlenül a katolikus templom mögött helyezkedik el.

A TSZT-ben **beépítésre nem szánt területeket** érintő változások: a település központjában új közpark kialakítása.

Beépítésre nem szánt területek átsorolása: Elsősorban a sportpálya és a temető területe. Természet közeli területek kialakítása általános mezőgazdasági területek átsorolásával.

Új, beépítésre nem szánt különleges terület két helyen került kijelölésre: a temető és a sportpálya területén.

2.1 A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

A településszerkezeti terv érinti a település „történelmi központját”. Ezek az újonnan kijelölt településközponti vegyes területek az evangélikus templom környezetében.

2.2.1 Régészeti örökség

A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

A változtatási szándékokról nem kaptunk pontos információkat, de nem kizárható, hogy a jövőben építkezések, földmunkákkal járó változtatások történnek a település területén. Emiatt az alábbi részben átfogó tájékoztatás olvasható a régészeti lelőhelyeken tervezett, 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkákkal kapcsolatban.

A változások hatásai a régészeti örökségre

Erre vonatkozóan nincs pontos adatunk, de általános, átfogó tájékoztatást ad az alábbi rész.

A régészeti lelőhelyhez tartozó területen 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkák tervezése esetén a földmunkák megkezdése előtt próbafeltárás vagy megelőző feltárás előírására lehet számítani az illetékes hatóság részéről. (Az illetékes hatósághoz az építési előadó juttatja el az engedélyezési eljárás során az építéshez tartozó tervdokumentációt.) A próbafeltárás során a tervezett beruházási területnek csupán egy részét, általában 10-30 százalékát tárja fel a területileg illetékes megyei hatókörű városi múzeum vagy más, a feltárás elvégzésére jogosult intézmény. A próbafeltárás eredményei alapján pontosabban látható, hogy szükséges-e megelőző feltárás és hogy az milyen költségekkel fog járni. Ha a próbafeltárásból az derül ki például, hogy a lelőhelynek csak egy kis részén találhatóak

három rétegben a régészeti objektumok és a nagyobb részén csak egy vagy két réteg van, akkor a teljes terület feltárása esetén lényegesen kisebb összeget kell a beruházónak kifizetnie a feltárók részére, mintha próbafeltárás nélkül az egész területre – nem ismerve a rétegviszonyokat – háromrétegű lelőhely költségeit számolnák a régészek. Az is lehetséges, hogy a lelőhely egyes részein már korábban elpusztultak a régészeti objektumok vagy a lelőhelyen egy vagy több objektumok nélküli terület („üres folt”) található. A próbafeltárás során húzott kutatóárokokkal észlelve a lelőhely belsejében lévő esetleges objektumok nélküli nagyobb területeket, ezek feltárási költségének jelentős része levonható a lelőhely feltárásából. (Lehet, hogy géppel leszedik a feltárók a humuszcéteget, de ha ez alatt nincs az altalajba bemélyedő, ott nyomot hagyó régészeti objektum, akkor az objektumok kézi eszközökkel végzett feltárására és az eredmények dokumentálására sem kerül sor – ez csökkenti a feltárás költségeit.)

A különböző rétegszámú lelőhelyek különböző módszerekkel történő kutatásának költségeit a 68/2018. (IV. 9.) kormányrendelet 8. melléklete tartalmazza. (Figyelem, ez az árszabás a törvényalkotók munkája eredményeként akár már 2018-ban is változhat!)

Beruházás tervezésekor jelentős segítséget jelenthet egy régész szakértő tanácsadása a régészeti munkák költségeinek tervezésekor.

Elképzelhető, hogy olyan helyszíneken kerülnek elő régészeti leletek váratlanul, mely területek nincsenek régészeti lelőhelyként számon tartva. Mivel e területek nem egy lelőhely részei, így az esetlegesen itt előkerült régészeti leletek bejelentése után nem kell feltárási költségre számítani, hiszen a földmunkát végző nem egy ismert lelőhelyen végzett földmunkát, így a véletlenszerűen előkerült leletek feltárásának a költsége nem őt terheli. Régészeti lelőhelyen kívül előkerült régészeti leletek, objektumok, jelenségek előkerülése és bejelentése esetén a területileg illetékes megyei hatókörű múzeum leletmentést köteles végezni. Mivel a leletmentésre a múzeumok általában nem rendelkeznek költségkerettel, így előfordulhat, hogy pénz híján az illetékes múzeum heteken át nem tudja elvégezni a leletmentést és így hosszú időn át nem folytatódhat a beruházás, azaz a megkezdett földmunka, mely során a régészeti leletek váratlanul előkerültek. Ilyen esetben előfordult már, hogy a leletmentés költségét felvállalta a beruházó, hogy a múzeum hamarabb befejezze a leletmentést és hamarabb folytatódhassanak a beruházás földmunkái. Azaz a törvények szerint a beruházó számára ingyenes leletmentés mégis jelentős költséggel járt.

Azon esetekben, ha utak, közművek, nyomvonalas létesítmények készülnek 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkát végezve, az illetékes hatóság az engedélyezési eljárás során régészeti megfigyelést / régészeti szakfelügyeletet írhat elő a kivitelező költségére. A régészeti megfigyelést a területileg illetékes megyei hatókörű múzeum végzi. Ennek díja a 68/2018. (IV. 9.) kormányrendelet szerint nettó 8000 ft/óra, de kiszállásonként minimum nettó 36.000 ft-ot számlázhat ki a megfigyelést végző múzeum. Ha a régészeti megfigyelés során jelentős régészeti érték kerül elő az építkezés földmunkái során, akkor az építkezés földmunkáit leállítva megelőző feltárássra is sor kerülhet a vonatkozó jogszabályok alapján. Ez azonban igen ritkán fordul elő. Általában a régészeti megfigyelést végző régész nem akadályozza vagy csak egy-két órával lassítja az építkezés során előkerült anyag dokumentálásával az építkezést. A régészeti megfigyelés költsége a fenti kormányrendelet és a régészeti megfigyelés természete alapján általában jóval kisebb, mint a hasonló területen folyó megelőző feltárás költsége. A megfigyelés eredményeként jelentős régészeti emlék előkerülése esetén megelőző feltárássra is sor kerülhet, de erre nagyon ritkán kerül sor.

2.2.2 Történeti településre, település és tájszerkezetre

A tervezett változtatások a napjainkra kialakult „történelmi településszerkezetet” részben érinti. A település műemlékkel nem rendelkezik. A településszerkezeti terv változtatásai pozitív módon befolyásolják a község természeti, tájképi megjelenését, melyet nagyrészt az általános mezőgazdasági területek természet közeli területté történő átsorolása von maga

után. A tervezett változtatások a napjainkra kialakult „történelmi településszerkezetet” érinthetik a kijelölt településközponti funkciók. Az új beépítésre szánt területek, azonban gazdagíthatják a település működését, ezáltal megakadályozva a lakos szám csökkenését. A helyi védelemmel rendelkező evangélikus templom környezetében kijelölt új településközpont érintheti az épület település sziluettben való megjelenését.

2.2.3 Települési értéktárban szereplő műemléki értékek

Az új településszerkezeti terv nem érinti a helyi védett épületeket és építményeket.

3. Értékvédelmi terv

Épített örökség:

Az épített örökség védelmét, megőrzését, a településkép védelméről szóló önkormányzati rendelet tartalmazza. A védelem alatt álló művi értékeket az eredeti formájukban kell megtartani és folyamatosan jó karban tartani.

A településrendezési tervben nem tervezhető a védett objektumok területének funkcióváltása, a környezetük jelentős átalakítása.

Helyi értékvédelemre kijelölt épületen vagy területen, bővítéssel felújítással járó építési tevékenység, illetve új épület, építmény építése esetén az új épületrésznek illetve épületnek, építménynek karakterében, tömegalakításában, illeszkednie kell a helyi védelem alá vont épület környezetében kialakult beépítési módhoz, karakterhez, tömegalakításhoz.

A közterületeken álló keresztek, ajánlatos az eredeti helyükön megtartani. Amennyiben egy későbbi fejlesztés miatt áthelyezésre kerülnének, akkor gondosan kiválasztott új helyszínen lehet felállítani, körültekintően elkészített tájépítész terv szerint.

Régészet:

A jelenlegi károsan ható folyamat (talaj bolygatása) a fokozatos állagromlást jelenti a lelőhelyek számára. E folyamat elméletileg visszafordítható vagy legalább is megállítható lenne, ha a területeken a talajművelést a lentebb felvázolt módon megváltoztatnák. Ehhez a helyi adminisztráció (Önkormányzat), a szakemberek (örökségvédelmi hatóság, megyei hatókörű múzeum) és az érintett magánszemélyek vagy vállalkozások konstruktív együttműködése szükséges. Ellenkező esetben a folyamat megfordíthatatlannak látszik és előbb-utóbb menthetetlenül a régészeti lelőhelyek teljes megsemmisüléséhez vezet.

Szabályozási javaslatok

„(1) Régészeti érintettség esetén a hatályos kulturális örökségvédelmi jogszabályok alapján kell eljárni.

(4) Minden olyan esetben, amikor régészeti lelet vagy annak tűnő tárgy, régészeti emlék vagy régészeti jelenség kerül elő, a területileg illetékes jegyzőt értesíteni kell, aki haladéktalanul tájékoztatja az örökségvédelmi hatóságot, a további intézkedésig a munkálatokat fel kell függeszteni, a terület őrzéséről a megtaláló köteles gondoskodni.

(7) A régészeti örökséget és a műemléki értéket érintő kérdésekben a központi közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásban és a rendezési tervhez készített örökségvédelmi hatástanulmányban foglaltak együttesen irányadók.”

A helyi védettséggel összefüggő javaslatok

Fenntartani a meglévőt, és a következők:

S.szám	Megnevezés	Cím, hrsz., egyéb azonosító adat, megjegyzés	Kép
1	Temető	Az Önkormányzati temető területe, különösen és önállóan is a 19. sz. második fele-20. sz. első harmada között állított a homokkő, mészkő és vas (!) sírkövek	
2	Barcza Imre síremléke	Klasszicista sírjel, 1830.	

Összefoglalás:

Épített örökség:

Rigács a Marcal folyó medencéje alkotta kistáj déli, a folyó kisebb vízhozamú, eredéshez közeli részén, fekvő település. A Marcal-medence hazánk óceáni éghajlati hatású területén található, amely a többi, szomszédos területhez képest átlagosan nagyobb és egyenletesebb eloszlású csapadékot, és alacsonyabb hőmérsékletet is jelent. A völgyet, így a település határát is a lejtőkkel határolt sík, magas talajvízállású termőterületek jellemzik.

Rigács legkorábban lakott magját az oldalhatáron álló házak sorával mindkét oldalon beépült egyutcás kis nemesi falut a Kossuth Lajos utca északi szakasza, és a közvetlenül ide torkolló Petőfi utca nyugati vége jelenti. A két végpontban, északon a katolikusok, délen pedig az evangélikusok építették fel imaházaikat. A település határa ezek közelében húzódott.

A Kossuth utca, néhány kivételtől eltekintve, és a Petőfi utca keleti fele nagyrészt ma korai, falusias telekosztását őrzi, de az evangélikus templomon kívül 18. századi eredetű épített emlék nincsen. A házak többsége pedig a 19. század végéről, a 20. század elejéről származik. Közülük sok értékes, szecessziós ízű vakolatdísszel is rendelkezik.

A település jelenlegi falusias hangulatának, arculatának megőrzését, építészeti karakterét rövid- és középtávon a településképi arculati kézikönyv, valamint a településképi rendelet határozza meg. A településrendezési eszközök felülvizsgálata során javasolt változtatásokra a település építészeti karakterének hagyományos léptékét és arculatát megőrizve került sor.

Összességében elmondható, hogy a település értékeinek védelmében, az adottságokhoz alkalmazkodó szabályozás került kidolgozásra, mely védi a telekstruktúrát, az utcahálózatot, és a településkaraktert, továbbá figyelembe veszi a településen kialakult jellemző beépítési módokat, építésvonalat és épületmagasságokat.

Régészeti örökség:

A település területén máig összesen 15 régészeti lelőhely (terület) áll a Kötv. általános elvei alapján védelem alatt.

Ezek között egyetlen egy fokozottan védett régészeti lelőhely sem található. A vonatkozó kormányrendelet értelmében a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen a hatóság örökségvédelmi engedélye szükséges – a más hatóság (örökségvédelmi szakhatóság hozzájárulásával vagy szakkérdés vizsgálata alapján kiadott) engedélyéhez nem kötött – minden, 30 cm mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez és a régészeti emlék megóvási, konzerválási munkálataihoz.

Minden ismert és nyilvántartott lelőhely esetében már a jelenlegi humuszréteg bolygatása (eltávolítása) is sérti a régészeti örökség földben rejlő emlékeit. Amennyiben ezek területén elkerülhetetlen az építési tevékenység, annak eljárásába a kulturális örökségvédelmi hatóságot be kell vonni. Ilyen esetben megelőző régészeti feltárássra kell számítani, amelynek költségeit a beruházónak kell viselnie.

A jelenleg hatályos jogszabályok szerint a település területén a régészeti feladatellátásra a megyei hatókörű Laczkó Dezső Múzeum (8200 Veszprém, Török Ignác utca 7.) jogosult.

Régészeti ügyekben szakhatóságként, illetve szakkérdés vizsgálatában jelenleg Veszprém megye teljes területén a Veszprém Megyei Kormányhivatal, Veszprémi Járási Hivatala Hatósági Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály (8200 Veszprém, Mindszenty József u. 3-5. Levelezési cím: 8210 Veszprém, Pf.: 1000. tel.: 88-550-497, e-mail: veszprem.epitesugy@veszprem.gov.hu) az illetékes.

Ez a hatástanulmány a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok alapján készült. A település területén időközben előkerülő lelőhelyekről a nyilvántartást vezető hatóság

(Miniszterelnökség) vezet közhiteles nyilvántartást. Javasolt minden tervezett beruházás előtt a lelőhellyel való érintettségről időben meggyőződni.

Nyilatkozat:

A hatástanulmány készítőiként kijelentjük, hogy a hatástanulmány épített örökségi és régészeti munkarésze az örökségvédelmi jogszabályok és a hatósági eljárások figyelembe vételével készült.

A hatástanulmány készítői egyúttal nyilatkoznak arról, hogy a tanulmány készítéséhez szükséges képesítéssel, gyakorlattal és szakértői jogosultággal rendelkeznek, szerepelnek a Miniszterelnökség által vezetett Műemléki szakértői névjegyzékben műemléki szakértőként (műemléki érték dokumentálása).

Batizi Zoltán régészeti szakértői nyilvántartási szám: 17-003

Jankovics Norbert művészettörténész, régész, műemléki szakértő:

Szakértői sz.: 21-0016

Máté Zsuzsanna építész, műemléki szakértő:

Szakértői sz.: 21-0073